

УДК 343.985

МЕЖІ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ

А. Мазур

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, 79000 Львів, Україна*

Проаналізовано наявні у криміналістичній науці підходи до питань поділу процесу розслідування злочинів на етапи, їхню кількість, межі та зміст. Досліджено поширені серед науковців думки стосовно визначення меж початкового етапу та запропоноване власне бачення цього питання.

Ключові слова: процес розслідування, початковий, наступний, завершальний, перевірочний, межі етапів розслідування.

Важливе місце в періодизації процесу розслідування цілком справедливо належить початковому етапу, адже від того, наскільки якісно буде організована робота із розслідування злочину в цей період, від правильного вибору напрямку розслідування, криміналістичних і процесуальних засобів і методів, виконання потрібних слідчих дій залежить, чи успішним буде кінцевий результат. І навпаки – помилки на початковому етапі, неправильна оцінка слідчої ситуації та інші прогалини у слідчій діяльності з великою імовірністю негативно вплинуть на встановлення істини у кримінальному провадженні.

На початковому етапі визначають загальний напрям розслідування, висувають та перевіряють перші слідчі версії, планують дальші дії. Відповідно до отриманої первинної інформації, наслідків її перевірки і логічної оцінки орган досудового розслідування визначає першорядні завдання, розробляє стратегію і скеровує весь хід дальшого розслідування.

Важлива роль зазначеного періоду в діяльності слідчого зумовлює до нього увагу з боку науковців. Етапність розслідування злочинів є тим питанням, яке викликає чимало дискусій та суперечок у криміналістичній науці, у різний час криміналісти розробили чимало концепцій і щодо визначення самого поняття «етап розслідування», і щодо їхньої кількості, змісту та меж.

Дослідженням різних аспектів етапів розслідування займалися такі вчені-криміналісти: Р. С. Белкін, І. М. Лузгін, В. К. Гавло, М. Г. Шурухнов, Л. Я. Драпкін, А. Ф. Волобуєв, І. О. Возгрін, І. Ф. Герасимов, О. В. Шмонін, Є. П. Іщенко, В. І. Лунгу, Г. В. Москаленко, Є. В. Пряхін, Ю. Г. Косарев, М. П. Яблоков, О. Г. Філіпов та інші.

Г. В. Москаленко, обґрунтовуючи важливість поділу процесу розслідування на етапи, слушно вказує на його суттєве методичне значення, бо кожен етап має певну специфіку в обсязі та методах цієї криміналістичної діяльності. Тому для більш вдалого розслідування злочину усі дії слідчого розробляються за методикою, зважаючи на особливості етапів [19, с. 379].

На думку І. М. Лузгіна, етап розслідування - це «елемент розслідування, що становить взаємозалежну систему дій, об'єднаних єдністю завдань, умовами розслідування, специфікою криміналістичних прийомів» [16, с. 140]. Р. С. Белкін зазначає, що етап розслідування – це частина процесу розслідування, у ході якого вирішуються певні завдання [2, с. 271]. М. Г. Шурухнов під етапом розслідування розуміє самостійну частину процесу розслідування, що характеризується колом специфічних завдань, способів їхнього вирішення та підсумковим процесуальним

рішенням [26, с. 451]. А. Ф. Волобуєв вважає, що етап розслідування є певним проміжним пунктом у процесі розслідування злочину, що характеризує стан слідства з погляду повноти вирішення його завдань і визначається прийнятими процесуальними рішеннями з кримінальної справи [5, с. 14].

Правильною, на нашу думку, є позиція Л. Я. Драпкіна, який зазначає, що етапи розслідування злочинів треба розглядати не як прості часові відрізки, що послідовно змінюють один одного (хоча ця формально-логічна ознака також наявна), а головно як підсистему слідчих, оперативно-розшукових та інших дій, що поєднані на підставі єдності завдань, що вирішуються за їхньою допомогою та зумовлені стійкою повторюваністю типових слідчих ситуацій» [7, с. 8].

Схожу позицію займає В. І. Лунгу, який початковий етап розслідування вважає «системою взаємопов'язаних початкових невідкладних та інших слідчих дій, що зумовлені вимогами невідкладності та процесуальної економії, спрямовані на з'ясування обставин вчиненого суспільно небезпечного діяння, як правило, по гарячих слідах, виявлення та закріплення слідів злочину, встановлення та затримання осіб, причетних до нього, забезпечення подальшого усестороннього, повного та об'єктивного розслідування з тим, щоб вжити заходів до ліквідації шкідливих наслідків, усунути причини та умови, які сприяли вчиненню суспільно небезпечних діянь» [17, с. 11–12].

Одна з перших найпоширеніших позицій стосовно кількості і змісту етапів розслідування була запропонована Р. С. Белкіним у 1959 р. [1, 10, 12 та ін.]. Вчений поділив розслідування злочинів на два етапи – початковий та наступний. Для кожного з цих етапів характерні свої специфічні завдання, які можна вирішити за допомогою особливих слідчих дій і оперативно-розшукових заходів. На його думку, найважливішими завданнями початкового етапу було: 1) орієнтування особи, що проводить розслідування, в усіх обставинах події, яку належить розслідувати; визначення фактів, які треба дослідити; одержання вихідних даних для розгорнутого планування розслідування; 2) збирання та фіксація всіх можливих доказів, які в протилежному випадку з часом можуть бути втрачені; 3) встановлення, розшук та затримання «по гарячих слідах». А вже під час наступного етапу розслідування збирають, перевіряють та оцінюють докази з метою встановлення всіх обставин справи [1, с. 238].

Згодом, починаючи з 70-х років ХХ ст. серед вчених криміналістів починає переважати думка про необхідність поділу процесу розслідування на три етапи, додаючи до початкового (попереднього) та подальшого (наступного) заключний (завершальний етап). Зокрема, Р. С. Белкін, який, змінивши свою думку, приєднався до цієї когорти науковців, в зміст завершального етапу вкладав «процесуальні дії, які проводяться з клопотання обвинуваченого або його захисника, за вказівкою наглядаючого прокурора чи керівника слідчого підрозділу органу внутрішніх справ; повторні дії, що проводяться з тих самих підстав, а також у зв'язку з поновленням провадження по призупиненій або припиненій справі, повернення справи зі стадії судового розгляду або після відміни вироку; організаційні або організаційно-технічні заходи, потрібні для завершення розслідування [3, с. 259–264].

І. О. Возгрін вважає двоетапну періодизацію розслідування недовершеною і виділяє третій, заключний етап [4; с. 69]. В. А. Образцов, виокремлюючи три етапи, називає їх початковим, проміжним та заключним [21, с. 17]. Л. Я. Драпкін також виокремлює три етапи розслідування: початковий, подальший та завершальний [7, с. 8–11].

Обґрунтовуючи необхідність поділу процесу розслідування на три етапи, С. Ю. Косарев зазначає, що така періодизація відповідає структурі будь-якої людської діяльності, а сукупність указаних етапів створює єдиний послідовний процес

діяльності. Отже, виокремлення початкового, наступного й заключного етапів розслідування має міцне філософське підґрунтя. Як бачимо, універсальна періодизація розслідування суттєво впливає на побудову окремих криміналістичних методик, їхню структуру [11, с. 306].

Отже, сьогодні щодо питання поділу процесу розслідування на етапи, найпоширеніші дві позиції, за якими науковці виділяють два (початковий і наступний) або три (початковий, наступний, заключний) етапи, хоча жодна з них не отримала загально визнаної підтримки. І наявність відмінних від перелічених різних поглядів щодо поділу процесу розслідування на чотири [8; 22; 26] або п'ять [20] етапів дає змогу стверджувати, що питання досі залишається актуальним та дискусійним.

В. О. Малярова, визначаючи зміст та межі етапів розслідування злочину, зазначає, що початковий етап починається з моменту внесення відомостей про подію до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) і закінчується винесенням письмового повідомлення про підозру, що робиться за наявності достатніх доказів (п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК України) [14]. Наступний етап розслідування злочинів – це основний період роботи слідчого. Він починається після виконання початкових невідкладних дій із переходом до більш планомірної роботи у кримінальному провадженні. На заключному етапі відбувається всебічна оцінка зробленої у кримінальному провадженні роботи, зібраних доказів, і на цій основі відповідно до ст. 283 КПК України прийняття певних процесуальних рішень: [18, с. 88–89].

І. І. Когутич, описуючи етапізацію процесу розслідування злочинів (зокрема вбивств), зауважує наявність трьох етапів, а саме: 1) початкового – період проведення слідчих (розшукових) дій (гласних та негласних), часовому чиннику яких властива так звана невідкладність. Початок цього етапу збігається, на думку вченого, з початком досудового розслідування, визначеним ч. 1 ст. 214 КПК, а завершується виконанням завдань, зумовлених цим етапом; 2) наступного (подальшого) етапу – період провадження усіх інших слідчих (розшукових) дій, скерованих на ґрунтовне і системне збирання й дослідження доказів у провадженні; 3) завершального етапу – заключний період розслідування, що розпочинається моментом прийняття слідчим (прокурором) рішення про закінчення розслідування і завершується прийняттям уповноваженою особою одного з процесуальних рішень, передбачених ст. 283 КПК України [9, с. 235–236].

Як бачимо, різні підходи до періодизації процесу розслідування злочинів породжують наявність не лише різних позицій до трактування поняття «етап розслідування», а й зумовлюють численні розбіжності у підходах до меж цих етапів.

Досліджуючи межі початкового етапу, зокрема його початок, вважаємо недоцільним ототожнювати його із моментом порушення кримінальної справи (відповідно до КПК 1961 року) [15] або початком досудового розслідування, як стадії кримінального провадження, що відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР. Адже саме цей кримінально-процесуальний критерій як «відправний пункт» використовує багато криміналістів, коли йдеться про початковий етап розслідування. При цьому не враховується, що інформаційно-пізнавальна діяльність слідчого зазвичай не охоплюється процесуальними межами розслідування та процесуальні і криміналістичні уявлення про межі, зміст та структуру розслідування не збігаються.

Моментом, з якого починається початковий (першочерговий) етап розслідування злочинів, є вчинення уповноваженою службовою особою передбачених законом процесуальних та інших дій у зв'язку із вчиненням кримінального правопорушення, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність.

На користь такого підходу може свідчити існування таких чинників:

1) Наявність у КПК України норми (ч. 3 ст. 214), відповідно до якої слідчий, прокурор вповноважені почати досудове розслідування шляхом проведення огляду місця події до внесення відомостей до ЄРДР.

2) Відповідно до ст. 208 КПК України уповноважена службова особа має право, в передбачених статтею випадках, без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, та обшукати її з дотриманням правил, передбачених ч. 7 ст. 223 і ст. 236 КПК. Отже, ще до початку досудового розслідування проводять слідчу розшукову дію, спрямовану на розслідування певного кримінального правопорушення. Тут, звісно, є суттєва суперечність між статтями 214 та 208 КПК, але вирішувати зазначений конфлікт надамо можливість процесуалістам.

3) КПК України у ст. 214 встановлює строк у 24 години, не пізніше якого відомості про вчинене кримінальне правопорушення мають бути внесені до ЄРДР і, як ми вже зазначали, за загальним правилом, вчинення будь-яких слідчих розшукових дій до цього моменту не допускається. Однак, з іншого боку, у слідчого, прокурора є 24 години на з'ясування, перевірку й встановлення факту, характеру та змісту події з наданням їй правової оцінки, попереднє дослідження речей та документів, що в межах ст. 60 КПК України можуть бути подані заявником.

Також, в аспекті зазначеного питання вважаємо за недоцільне виділення окремими криміналістами так званого перевіркового етапу, що передує початковому.

Зокрема, О. В. Шмонін поряд з початковим, наступним і заключним пропонує виокремлювати попередній, так званий «нульовий етап» розслідування, аргументуючи це значимістю дослідчої перевірки, оскільки вона створює фундамент для успішного й ефективного розслідування [25, с. 109–110].

Є. П. Іщенко, виділяючи наявність попереднього етапу, зазначає, що попередню перевірку, яку проводять до порушення кримінальної справи, не можна вважати самостійним етапом розслідування, оскільки слідства як такого не було, процесуальні засоби виявлення обставин події не використовувалися. На його думку, така перевірка повинна розглядатися лише в якості підготовчої стадії до початку судового провадження [6, с. 304].

Частково із зазначеними підходами можна погодитись: якщо перевіркова діяльність до початку кримінального провадження (порушення кримінальної справи) не входить до стадії досудового розслідування, то й окремим самостійним етапом бути не може. Загалом вважаємо недоцільним виділяти попередній (перевірочний) етап розслідування, на якому відбувається збір та аналіз матеріалів про подію, оскільки відповідні дії та завдання в повній мірі охоплює початковий етап розслідування, криміналістичні межі якого, як уже зазначалось, можуть дещо виходити за процесуальні.

Немає одностайності у криміналістичній літературі і щодо того, де проходить межа між початковим та наступним (подальшим) етапом розслідування. Деякі автори пов'язують цей момент із пред'явленням обвинувачення (повідомлення про підозру) [5; 6; 16; 25].

Інші вчені пов'язують перехід від початкового до подальшого етапу розслідування із провадженням останньої невідкладної слідчої дії [4; 11]. Однак, на наше переконання, невідкладними, з криміналістичного погляду, слідчі дії можуть бути і на дальшому етапі розслідування. Також важко сформулювати хоча б орієнтовний перелік дій, оскільки все залежатиме від конкретної слідчої ситуації та особливостей розслідування.

О. Г. Філіпов, розмежовуючи етапи розслідування, зазначав, що початковий та подальший етапи розслідування відрізняються один від одного не тільки

завданнями, що стоять перед слідчим, а й їхньою інтенсивністю. На початковому етапі слідчий зазвичай працює в дуже напруженому ритмі, характерному для розслідування злочинів по «гарячих слідах», без письмового плану, оскільки для його складання немає часу. На подальшому етапі темп роботи слідчого дещо зменшується. Межею між початковим та подальшим етапами часто стає момент, коли слідчий, виконавши невідкладні слідчі дії та зібравши значний доказовий матеріал, приступає до його аналізу й складання розгорнутого плану розслідування по справі. Але ця межа є умовною, початковий етап може закінчитися, наприклад, після затримання підозрюваного, отримання якого-небудь важливого доказу, що визначає подальший напрям розслідування, тощо [13, с. 511].

Слушною є і позиція Р. С. Белкіна, який зазначає, що момент закінчення початкового етапу розслідування «не можна зафіксувати в загальному вигляді, пов'язавши його категорично з яким-небудь певним процесуальним рішенням по справі. Він може завершитися із накопиченням достатньої для пред'явлення обвинувачення доказової інформації, однак може закінчитися і раніше, коли характерний для цього етапу прискорений темп дій буде з якихось причин втрачений» [3, с. 409].

Проаналізувавши різні підходи криміналістів, вважаємо доцільним визначити межу між початковим та подальшим етапом, виходячи із завдань, які мають бути вирішені на цьому етапі та зумовлені слідчою ситуацією.

Зокрема, В. В. Тіщенко пропонує такий перелік завдань початкового етапу розслідування злочинів:

1. Виявлення і фіксація доказової інформації щодо злочину, який розслідується по «гарячих слідах».

2. Вжиття заходів для запобігання втраті доказової інформації, що міститься в слідах, документах, інших об'єктах, її своєчасне виявлення та фіксація.

3. З'ясування й оцінка сформованої після порушення кримінальної справи слідчої ситуації.

4. Виявлення джерел інформації про розслідуваний злочин.

5. Визначення напрямку розслідування і розробка плану розслідування.

6. Обрання форми і методів взаємодії з органами і службами, що здійснюють оперативно-розшукову роботу.

7. Пошук і одержання інформації про механізм і обстановку вчиненого злочину.

8. Збирання і вивчення відомостей про особистість потерпілого.

9. Пошук, одержання й аналіз інформації про осіб, що вчинили злочин, їхній розшук і затримання [23, с. 137].

Отож, доходимо до висновку, що саме вирішення завдань розслідування та слідча ситуація визначають межі етапів розслідування. Не потрібно «прив'язуватись» до певного процесуального рішення, як і до вирішення якогось одного завдання, оскільки це може позначитись на повноті та ефективності розслідування. Звісно, потрібно враховувати, що не завжди проведення всіх необхідних, на думку слідчого, дій приведе до вирішення поставлених перед розслідуванням завдань. Невирішення поставлених завдань може бути зумовлене і виникненням несприятливої слідчої ситуації. У цьому випадку невіршені завдання підлягають «перенесенню» на подальший етап розслідування та вирішуються слідчим вже за допомогою ширшого арсеналу засобів і методів.

Підсумовуючи все вищенаведене, погоджуємось, що загальне правило про поділ розслідування на етапи не можна абсолютизувати й розглядати як непоруш-

ний закон [24, с. 223–224]. Адже стосовно нескладних справ, за якими розслідування може бути закінчено за декілька днів, виділення початкового та наступного етапів має лише формальний характер і практичного значення не становить.

Список використаної літератури

1. *Белкин Р. С.* Криминалистика / Р. С. Белкин ; под ред. А. И. Винберга. – М., 1959. – 330 с.
2. *Белкин Р. С.* Криминалистическая энциклопедия / Р. С. Белкин. – М. : Изд-во БЕК, 1997. – 342 с.
3. *Белкин Р. С.* Курс криминалистики: Криминалистические средства, приемы и рекомендации : в 3 т. - М. : Юристъ, 1997. - Т. 3. - 480 с.
4. *Возгрин И. А.* Методика расследования отдельных видов преступлений. (Краткий исторический очерк) / И. А. Возгрин // Вопросы профилактики преступлений / редкол. : И. А. Возгрин (отв. ред.) и др. – Л. : НИиРИО ВПУ МВД СССР, 1978. – С. 62–101.
5. *Волобуєв А. Ф.* Наукові основи комплексної методики розслідування корисливих злочинів у сфері підприємництва [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : 12.00.09 / А. Ф. Волобуєв. – Х., 2002. – 42 с
6. *Гавло В. К.* Теоретические проблемы и практика применения расследования отдельных видов преступлений: моногр. / В. К. Гавло. – Томск : Изд-во Томск. ун-та, 1985. – 333 с.
7. *Драпкин Л. Я.* Ситуационный подход в криминалистике и проблема периодизации процесса расследования преступлений / Л. Я. Драпкин // Проблемы оптимизации первоначального этапа расследования преступлений. – Свердловск. 1988. – С. 8-11.
8. *Ипатова И. А.* Криминалистика: Учебно-методический комплекс / И. А. Ипатова. – М. : Изд. центр ЕАОИ, - 2008. – 302 с.
9. *Когутич І. І.* Типові ситуації початкового етапу розслідування вбивств та обумовлені ними алгоритми дій слідчого / І. І. Когутич // Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». - №1. – 2013. – С. 233-247.
10. *Колесниченко А. Н.* Общие положения методики расследования отдельных видов преступления: текст лекций / А. Н. Колесниченко. – Х. : Харьк. юрид. ин-т, 1976. – 30 с.
11. *Косарев С. Ю.* История и теория криминалистических методик расследования преступлений / С. Ю. Косарев ; под ред В. И. Рохлина. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2008. – 495 с.
12. Криминалистика / Под ред. Н. П. Яблокова. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристъ, 2005. – 781 с.
13. Криминалистика [Текст] : учебник для студентов высших учебных заведений. // под общ. ред. А. Г. Филиппова. - 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Высшее образование, 2009. - 835 с.
14. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI [Текст] // ОВУ. - 2012. - № 37. - Ст. 1370.
15. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.1960 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1961. - № 2. – ст. 15
16. *Лузгин И. М.* Методологические проблемы расследования / И. М. Лузгин. – М. : Юрид. лит. - 1973. – 216 с.
17. *Лунгу В. И.* Первоначальный этап расследования преступлений: (процессуальный и организационный аспекты) [Текст] : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : 12.00.09 / В. И. Лунгу. – К., 1991. – 25 с.
18. *Малярова В. О.* Етапізація процесу розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків / В. О. Малярова // Право і безпека. - 2013. - № 3 (50). – С. 86–91.
19. *Москаленко Г. В.* Поняття та особливості етапів розслідування злочинів / Г. В. Москаленко // Актуальні проблеми держави і права. – 2009. - С. 376–379.
20. *Мусиенко А. В.* Расследование по конкретному уголовному делу / А. В. Мусиенко, В. А. Сомченко. – Волгоград, 1985. – 75 с.

21. *Образцов В. А.* Выявление и изобличение преступника / В. А. Образцов. – М. : Юристъ, 1997. – 336 с.
22. *Танасевич В. Г.* Теоретические основы методики расследования преступлений / В. Г. Танасевич // Сов. государство и право. – 1977. – № 6.
23. *Тіщенко В. В.* Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монографія / В. В. Тіщенко. – Одеса : Фенікс, 2007. – 260 с.
24. *Шевчук В. М.* Значення етапів розслідування для формування тактичних операцій / В. М. Шевчук // Проблеми законності : акад. зб. наук. пр. - X. : Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2012. - Вип. 120. - С. 219-228.
25. *Шмонин А. В.* Методология криминалистической методики : монографія / А. В. Шмонин. – М. : Юрлитинформ, 2010. – 416 с.
26. *Шурухнов Н. Г.* Криминалистика : учебник / Н. Г. Шурухнов. – 2-е изд., исправл. и доп. – М. : Эксмо, 2008. – 720 с.

Стаття: надійшла до редакції 01.02.2015

прийнята до друку 01.07.2015

THE LIMITS OF THE INITIAL PHASE OF INVESTIGATION

A. Mazur

*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska Str., 1, UA – 79000 Lviv, Ukraine*

In the article «The limits of the initial phase of investigation,» the author, Mazur Andrii, explores the need and importance to divide the process of crimes investigation into phases. The question of their number, content and limits is considered. The author focuses on the importance of the initial phase of the investigation. Depending on how well the work to investigate the crime during this period is organized, and the correct choice of the direction of investigation, necessary forensic and procedural tools and methods, the performance of the necessary investigation depends on the fact whether successful will further investigation be. During the analysis of opinion that exists in the forensic science concerning issues of phasing investigation, the author refers to the works of the following local and foreign criminologists: R. S. Belkin, I. M. Luzgin, A. F. Volobuev, I. I. Kohutych, G. V. Moskalenko and many others.

In scientific article Mazur A. P. comes to the conclusion that the time of beginning the initial stage of the investigation of crimes is the study by an official provided by law procedural and other actions in connection with a committing criminal offense, provided by the Law of Ukraine on criminal liability. A limit between the initial and subsequent stages, in author's opinion, should be determined based on the tasks that need to be resolved at a particular stage and are due by investigative situation. To substantiate his position, the author points at inappropriate use of criminal procedural criteria for determining the stages limits of investigating crimes in criminology as informational and educational activities of investigator is usually not covered by the procedural framework and procedural and forensic understanding of the limits, content and structure of investigation does not correspond.

As a conclusion, Mazur A. P. mentions that the general rule of separation of the investigative process into stages is not absolute and that it should not be interpreted as an immutable law. After all, not in relation to complex cases, in which investigations can be completed in a few days, the selection of the initial and subsequent stages is only formal and practical irrelevant.

Keywords: investigation process, the initial, next, finishing, limits of the investigation stages.